

O delu arhivov in zborovanjih

Stodvajset let piranskega arhiva

Ko so leta 1877 začeli nišiti staro občinsko palačo, ker so zgradili novo (sedanjo), so iz občinskega arhiva ločili starejše gradivo, zlasti srednjeveško, od novo nastajajočega. Tako je občina Piran tega leta ustanovila svoj arhiv kot ustanovo, ki je lani praznovala svoj 120-letnico. Prvotno se je arhiv imenoval Stari mestni arhiv - Archivio civico antico in je bil del Mestne knjižnice. Prvi arhivar piranskega Starega mestnega arhiva je bil grof Stefano Rina, od leta 1891 pa je to delo opravljal profesor Domenico Vata.

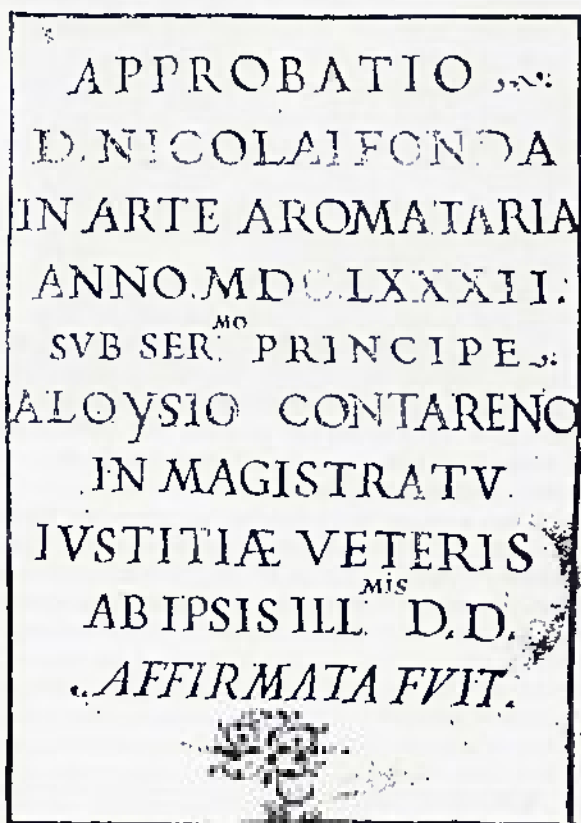
Lanski arhiv je leta 1903 zgorel, koprski pa je bil med drugo svetovno vojno odnesen v Italijo. Da je piranski arhiv ostal doma, gre zasluga piranskemu učitelju in knjižničarju Domenicu Petroniu. Ta je namreč arhivsko gradivo dal obzidati pod stopnišče občinske palače in tako se je le-to ohranilo do danes.

V preteklosti se je piranski arhiv večkrat selil oziroma zamenjal prostore svojega domovanja. Iz občinske palače prek lože do postopja sodišča; leta 1954 je prišel v sklop takratnega Mestnega muzeja (lanses pomorskega), leto dni pozneje pa je Občinski ljudski odbor ustanovil samostojni Mestni arhiv. Po sklepu piranske občinske skupščine leta 1974 so ga priključili Pokrajinskemu arhivu Koper, vendar pod pogojem, da arhivsko gradivo in osnovna sredstva ostanejo v Piranu. Leto dni pozneje so arhiv preselili v prostore minoritskega samostana. Tam je domoval do oktobra leta 1995. Takrat pa se je preselil v prostore na Župančičevi. Te številne selitve v preteklosti so žal precej škodovale arhivskemu gradivu (predvsem starejšemu), tako da ga je bilo treba restavrirati in s tem zaščititi pred nadaljnjim propadanjem. Precej starejšega gradiva je tudi posnetega na mikrofilmih.

Neprecenljivo vredno in raznovrstno piransko arhivsko gradivo, ki se nepretrgano hrani od leta 1173 naprej (prepisa najstarejših dokumentov pa segata celo v leti 1036 in 1041), govori o bogati preteklosti Pirana, njegovem hližnjem in širšem zaledju, večjemu delu Istre in nenazadnje o vlogi Pirana v evropskem prostoru.

Piranski arhiv hrani več kot 1800 primerkov notarskih pergamentnih listin (1173-1887), več kot 70 dukalov ali doževih pisem (1263-1669), tudi pisanih na pergamentu, in približno 9000 testamentov, pisanih na papirju, ki so bogat vir za zgodovinarje, etnologe, umetnostne zgodovinarje, pravnike, jezikoslovce ... Med številnimi dokumenti in kodeksi iz obdobja beneške oblasti (od 1283 do 1797) velja omeniti še notarske knjige (najstarejša je iz leta 1282), statute občine Piran (najstarejši ohranjen v izvorniku je iz leta 1307, v prepisih so ohranjeni tudi odlomki statuta iz leta 1274), več kot 140 vicedomskih knjig (vsebujejo opis kratke vsebine pravnih aktov, s katerim so le-ti

postali legalizirani) pa kataverske knjige glob in kazni, komorniške knjige prihodkov in izdatkov občine, knjige javnih prodaj in dražb, knjige oseb (ludodeleev), ki so bili izgnani iz občine Piran, knjige obsodb, knjige o obmejnih sporih, knjige prepisov vseh pomembnejših dokumentov, knjige o socialnih bojih v občini Piran, o občinskih ribjih loviščih in številne druge kodekse, ki so vsi "ročni izdelek" skrbnih pisarjev. Starejše gradivo je pisano v različnih pisavah in do zadnjih desetletij 15. stoletja v srednjeveški latinščini, šele po letu 1480 se začneja kot uradni jezik uveljavljati italijanščina, vendar močno "oplemenitena" s primesmi piranskega ljudskega jezika.

Stran iz lekarske diplome Pirančana Nikolaja Foude iz leta 1682, Pokrajinski arhiv Koper, Enota Piran

Veliko gradiva je tudi iz francoskega, avstrijskega, italijanskega in povojnega obdobja. Poleg občinskega arhiva so tu shranjeni še arhivi raznih likvidiranih podjetij (Rudnik Sečovlje, Ladjedelnica Piran, Splošna plovba Piran ...), številnih osnovnih in srednjih šol, sodišča, različnih družin (Tartini, Gabrielli, Smareglia

...) različne zbirke (načrti, plakati, fotografije in razglednice ...), inkunabule (prve tiskane knjige) itd. Vsega arhivskega gradiva je približno 800 tekočih metrov.

Iz tega bogatega piranskega arhivskega gradiva so domači in tuji avtorji oziroma raziskovalci (iz Italije, Hrvaške, Nemčije, Švice, Avstrije in celo ZDA) napisali številne zgodovinske knjige, razprave, referate, diplomske naloge, doktorske disertacije. Osnovnošolcem in srednješolcem je piransko arhivsko gradivo rabilo za pripravo več raziskovalnih nalog, študentom pa za seminarska in diplomska dela. Napisani so bili številni članki, pripravljene razstave s katalogi, posnete radijske in TV-oddaje ...

Piranski arhiv obišče vsako leto več raziskovalcev. Izjemno veliko zanimanje kažejo tudi srednje in osnovne šole, tako iz slovenske Istre kot iz notranjosti Slovenije.

Ob 120-letnici smo v avli piranskega arhiva pripravili razstavo, ki na petih panojih prikazuje akte o nastanku in domovanju arhiva v preteklosti, v sedmih vitrinah pa primerke nekaterih zanimivejših dokumentov različnih fondov iz zbirk ter nekaj pomembnejših publikacij, ki so nastale na podlagi raziskovanj piranskega arhivskega gradiva. Na zidovih je razobešenih nekaj zanimivejših plakatov ... Vse to je seveda le delček neprecenljivega bogastva, ki ga arhiv hrani.

Odprte razstave, ki jo je pripravil arhivski strokovni sodelavec piranskega arhiva Alberto Pucer, je bilo 17. decembra 1997.

Na enem od dveh kamnitih stebrov za zastave ob vhodu na Tartinijev trg je vklesan stavek, ki se v prevodu glasi: "Po naših molitvah boš varna ostala zemlja Piranska". Danes lahko z zanosom ugotovimo, da je del te piranske zemlje tudi piranski arhiv, na katerega so bili ponosni naši predniki, smo ponosni mi in bodo brez dvoma tudi naši zanamci, kajti arhiv je osebna izkaznica in duša mesta.

S tem kratkim zapisom želim seznaniti tudi druge slovenske arhivske (in druge) sodelavce s to pomembno obletnico, da le ne bi šla tako neopazno mimo, čeprav si brez dvoma zasluži še večjo pozornost.

Alberto Pucer

Ob stoletnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Zelo malo je v Sloveniji kulturnih ustanov, še manj pa arhivskih javnih zavodov, ki bi praznovali 100-letnico obstoja in še manj takšnih, ki bi lahko pokazali tako velike rezultate prav na vseh področjih svojega delovanja - od zakonsko določenih nalog varstva arhivske kulturne dediščine, prek arhivistike do zgodovine, pa od izrazito dejavnega vključevanja v domačo in tujo arhivsko službo do zelo širokega udejstvovanja na upravnem, izobraževalnem, razisko-

valnem ter še posebej na kulturnem področju -, kot je to Zgodovinski arhiv Ljubljana. Prav vpetost arhivskega strokovnega dela med zgodovino in širša kulturna dogajanja v slovenskem prostoru daje temu arhivu poseben pomen in pečat v vsem obdobju delovanja. Glede na obseg in pomen zbranega arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev in Slovenije ter stopnjo njegove strokovne obdelave pa ga moramo uvrstiti med slovenske državotvorne ustanove.

Zgodovinski arhiv Ljubljana se je iz najstarejše ljubljanske mestne ustanove v začetku sedemdesetih let razvil v največji in hkrati osrednji slovenski državni regionalni arhiv, ki je ne samo evropsko primerljiv, temveč je bil v obdobju po letu 1950 doma in na tujem vseskozi tudi model oziroma zgled organiziranosti in strokovnega dela.

Na uspešen razvoj in rezultate tega arhiva med drugim kažejo zelo številne in podrobne "biografije" oziroma zgodovinski pregledi razvoja in delovanja od nastavitve slovenskega pesnika Antona Aškercja za ljubljanskega mestnega arhivarja leta 1898 do zadnjega ustanovitvenega sklepa Vlade Republike Slovenije konec leta 1997, s katerim je bilo na podlagi novega Zakona o arhivskem gradivu in arhivih ustanoviteljstvo Zgodovinskega arhiva Ljubljana kot javnega zavoda prenešeno od nekdanjih 19 občin in Mesta Ljubljane na Republiko Slovenijo. Skorajda ni slovenske kulturne ustanove, o kateri bi bilo toliko napisanega, čeprav je njena dejavnost v širši javnosti zaradi narave dela nekoliko manj poznana in opazna. Prispevku prilagamo najpomembnejšo bibliografijo o arhivu. K temu naj dodamo še, da je arhiv po svoji 80-letnici delovanja leta 1979 na predlog Zveze zgodovinskih društev Slovenije dobil visoko državno odlikovnje predsednika republike Josipa Broza Tita "Red zaslug za narod z zlato zvezdo". Ob 100-letnici ga je na predlog Arhivskega društva Slovenije predsednik Republike Slovenije Milan Kučan odlikoval s častnim znakom svobode Republike Slovenije za prispevek pri obranjanju kulturne dediščine.

Od ustanovitve ljubljanskega mestnega arhiva dalje je imel arhiv različen status, notranjo organizacijo, financiranje, delovne in skladiščne prostore, opremo, kadrovske zasledbe itd., prav tako pa tudi različno pristojnost nad arhivskim gradivom. V sto let dolgem obdobju tudi v dejavnosti in usmeritvah strokovnega dela opazimo nihanja ter različno intenziteto delovanja, vendar ob nenebnem doseganju ter preseganju strokovnega in raziskovalnega nivoja.

Arhiv je bil od leta 1898 do srede šestdesetih let pristojen za arhivsko gradivo Mesta Ljubljane in ljubljanskih mestnih inštitucij. Leta 1973 je v skladu z novonveljavljeno slovensko arhivsko mrežo formalno, v resnici pa že v šestdesetih letih, dodatno začel opravljati varstvo arhivskega gradiva še na območju 19 občin oziroma sedanjih upravnih enot: Cerkljica, Črnomelj, Domžale, Grosuplje, Idrija, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Kranj, Litija, Logatec, Metlika, Novo mesto, Radovljica, Ribnica, Škofja Loka, Trebnje, Trzin in Vrhnika. Območno pokriva torej ozemlje nekdanje Kranjske. Po zadnjem Zakonu o arhivskem gradivu in arhivih je na navedenem območju pristojen